

כתיבת עבודה על סמך מידע שמקורו במאמרים שונים

❖ שלבי עבודה:

- א. קריאת החומר הביבליוגרפי המשמש בסיס לשילוב;
 - ב. ניסוח של שאלת חקר שעליה תציע העבודה תשובה, או חיתוך התחום שבו היא תתמקד.
 - ג. הוצאת כל המידע הרלוונטי לנושא הנתון. איסוף וארגון המידע הזה בצורה שתאפשר שימוש קל ונוח בו בעת כתיבת העבודה.
- שיטה נוחה במיוחד לביצוע חלק זה של העבודה היא שיטת הכרטיסיות (ניתן לראות דוגמה לשימוש בכלי זה בספרה של ציפי בן דב, **להבין ולכתוב**, עמודים 116 – 126. המיון בכרטיסיות או לחלופין בקובצי מחשב משמש מעין 'מסרק' לקריאה חוזרת של חלקים מן החומר הביבליוגרפי תוך כדי תהליך הכתיבה.
- לעבודה מסוג זה יתרונות מספר:
- סיכום בנקודות של החומר הביבליוגרפי תוך ציון מדוקדק של כל מראי המקום;
 - ארגון החומר הביבליוגרפי לפי אבני בוחן שונות (המוביל בסופו של עניין לראשי-הפרקים). ארגון זה תלוי באופי העבודה: הכרטיסיות יכולות להתמייין לפי היבטים שונים; לפי שלבי התפתחות היסטוריים; לפי קריטריונים להשוואה; לפי טיעוני בעד/נגד; לפי תיאוריה כנגד יישום;
 - בדיקת יחסי חפיפה/השלמה/סתירה בין גישות שונות ואפשרות למעקב צמוד אחר התקדמות העבודה תוך שימת לב לשני מצבים אפשריים:
- א. הקריאה במקורות מידע נוספים מעבה את הכרטיסיות/הקבצים הנתונים ומעמיקה בכך את הנושאים הנדונים.
 - ב. הקריאה במקורות מידע נוספים מוסיפה נקודות חדשות (מספר הכרטיסיות/קבצים גדל) ומרחיבה בכך את העבודה.
 - ד. מודולריות – ניתן לארגן אותן כרטיסיות כל פעם בדרך שונה. במידה שהעבודה מאורגנת סביב מיון של היבטים, של קריטריונים להשוואה, או של נקודות שנויות במחלוקת, כדאי ליצור טבלה מתאימה כדי לקבל תמונה ברורה של הנקודות ושל הסדר ההירארכי ביניהן לפני שניגשים לכתיבה.
 - ה. על סמך הכרטיסיות/הקבצים, על סמך הטבלה או על סמך רשימה כרונולוגית (אם מדובר במאמר שבמרכזו תהליך או סקירה) – יש לכתוב לעבודה ראשי פרקים מסודרים, תוך ירידה לסעיפים משניים עד כמה שניתן. ראשי הפרקים צריכים לשקף את המשקל היחסי של כל סעיף בעבודה ואת הסדר שבו יבואו הסעיפים בזה אחר זה.
 - ו. כתיבת גוף העבודה על פי ראשי הפרקים, תוך ביצוע השינויים המתחייבים מהמידע הנפרש בעת

- תהליך הכתיבה. כלומר, יש לפתח כל כותרת מראשי הפרקים לכדי סעיף או פרק. לעתים מסתבר שהחומר רב דיו כדי למלא כמה סעיפים או דל מכדי לקיים סעיף.
- ז. במהלך הכתיבה עצמה זכרו שכל פסקה היא מבנה שבבסיסו יש היגד מרכזי המפותח ומורחב באמצעים שונים כגון הסבר, תיאור, הדגשה, דוגמה, פירוט וכד'. נסו להדגיש באמצעות קישורים מתאימים את המעבר מנקודה לנקודה ובה בעת את טיב הקשר בין הנקודות.
- ח. כתיבת פתיחה וסיום לעבודה, שיציגו את הנושא, את השאלות שעלו, את שיטת העבודה, את המקורות השונים שנבחנו ואת השאלות שנותרו פתוחות.
- ט. עדכון ראשי הפרקים לעבודה, כך שישקפו במדויק את המבנה הסופי שלה.

❖ ארגון העבודה יכול להעשות על אחד הצירים הבאים:

- א. תהליך: גורמים ← תופעה ומאפייניה ← השלכות ← דרכי התמודדות.
- ב. סקירה כרונולוגית של תופעה אחת בתקופות שונות.
- ג. היבטים: חברתיים, כלכליים, ביטחוניים, בריאותיים, תרבותיים, אקולוגיים וכו' (שיכולים להתמייין לחלוקה ראשית של פנימיים / חיצוניים או גופניים / נפשיים וכדומה).
- ד. השוואה: ארגון על פי מיון הקריטריונים המשמשים להשוואה (קצת יותר קשה אבל נותן עימות קרוב יותר של הנושאים) או על פי מושאי ההשוואה (קצת יותר קל, אבל יכול להותיר סקירה סתמית של תופעות או דמויות או יצירות).
- ה. מחלוקת: המחלוקת יכולה להתייחס לעובדות, לשיטות המחקר, להשלכות אפשריות, למשמעויות של התופעה ועוד. הארגון יכול להיות לפי נקודות המחלוקת (קצת יותר קשה אבל נותן עימות קרוב יותר של הנושאים השנויים במחלוקת) או על פי הקולות המשתתפים בפולמוס (קצת יותר קל, אבל יכול להותיר סקירה סתמית של עמדות).
- יש לזכור, שמרבית העבודות כוללות שילוב של צירים שונים בפרקיהן השונים.

❖ נקודות למחשבה ובדיקה:

- האם העבודה שכתבתם מבוססת על סקירה בלבד או שהיא כוללת טענות מנומקות?
מהי השאלה שנבחרת בעבודה, ואיזו תשובה ניתנת עליה?
האם העבודה מקיפה דייה וממצה את כל החומר הרלוונטי לנושא?

❖ שאלת היחסים בין המאמרים:

לצד שאלת השילוב של מידע ממאמרים שונים לתוך מאמר אחד, ישנה השאלה של היחסים בין המאמרים המשמשים לנו כמקורות. יחסים אלה יכולים להיות במישור המידע או במישור השיפוט והיחס כלפי העובדות. כלומר, מאמרים יכולים לחפוף זה לזה, או להשלים זה את זה, מבחינת המידע שהם מספקים,

אך לסתור זה את זה מבחינת הפרשנות של מידע מסוים, ולהיפך (במידה מסויימת). תמיד יש לזכור שההסכמה והסתירה יכולות להיות חלקיות, כלומר שהכותבים מסכימים זה עם זה לגבי חלק מן העובדות, אך לא לגבי כולן, או לגבי חלק מן המסקנות העולות מן העובדות, אך לא לגבי כולן. לעתים המאמרים נמצאים על מישור אחד מבחינת יחסם כלפי הנושא, כלומר ששניהם מציגים מחקר, או שניהם מביעים עמדה, ולעתים הם נמצאים על מישורים שונים, כלומר שאחד מהם טוען טענה בשאלה כלשהי, והשני מציג מידע אשר מאשש או מפריך (באופן מלא או חלקי) את הטענה.

כאשר לפנינו קובץ המתמקד בפולמוס סביב נושא כלשהו, שאלת היחסים בין המאמרים עולה מאליה, ואנחנו מקפידים לחדד את נקודות המחלוקת לעומת אותם שטחים שבהם אין בהכרח מחלוקת, אולם גם כאשר אנחנו כותבים מאמר של מידע לגבי תהליך מסוים, או הגדרת תופעה מסוימת, ראוי לעתים קרובות לשים לב לכך שתיתכן חוסר הסכמה כלשהי לגבי חלק מן העובדות או לגבי ערכן של עובדות מסוימות.

שאלת היחסים בין המאמרים חשובה לעתים קרובות לצורך "סקירת הספרות" בתחום מסוים ומיקום עמדת הכותב (או ממצאיו המחקריים) על מפת המחקר הקיים. גם כאשר כותבים מאמר קצר, שבו אין פרק של סקירת ספרות, חשוב שהכותב יהיה מודע לאפשרויות השונות של יחסים בין המאמרים שאליהם הוא מתייחס. אוצר המילים המשקף אפשרויות שונות של יחסים כולל את המילים והצירופים הבאים:

גורס, טוען, סובר, אומר, חושב, מביע את דעתו ש..., נוקט בעמדה שעל פיה..., מעלה את ההשערה
כי...;

מראה, מוכיח, ממחיש, מדגים, מציג את הממצאים/העובדות;
מסכים עם, משלים את, מציג מידע החופף לזה של..., מציג עובדות המשלימות את אלו שב..., מציג
מידע המאשש את..., מעלה טענות דומות ל/זהות לאלו של...;

מתנגד ל..., מתווכח עם..., מציג מידע המתנגש עם...;
מציג מידע המפריך את..., מקשה על....

מבוסס על רעיון של ענת זמל-פזין ועל חומרים של צוות הכתיבה האקדמית במדעי הרוח